LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIYANI O‘QITISHDA KLINIK-TERMINOLOGIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY VA METAKOGNITIV YONDASHUVLARI

Maxmurova Mavjuda Halimovna
Osiyo xalqaro universiteti o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24043902

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tibbiyot oliy ta’lim muassasalari talabalarining klinik-terminologik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda metakognitiv yondashuvdan foydalanishning nazariy-metodik jihatlari yoritilgan. Lotin tili va tibbiy terminologiyani o‘qitishda grammatik bilimlarni amaliy ko‘nikmalar bilan uyg‘unlashtirish, tibbiy atamalarni morfemik va semantik tahlil qilish, kontekstual mashqlar, interaktiv metodlar hamda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Metakognitiv yondashuv asosida talabalarning o‘z bilim faoliyatini rejalashtirish, terminlarni o‘zlashtirish jarayonini mustaqil nazorat qilish, yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlash va o‘quv natijalarini reflektiv baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Nazariy tahlil natijalari an’anaviy lingvistik tayyorgarlikni faol, kasbiy yo‘naltirilgan va metakognitiv ta’lim strategiyalari bilan uyg‘unlashtirish bo‘lajak tibbiyot mutaxassislarining terminologik tafakkuri, mustaqil bilim olish qobiliyati va kasbiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: lotin tili, tibbiy terminologiya, klinik-terminologik kompetensiya, metakognitiv yondashuv, refleksiya, morfemik tahlil, interaktiv metodlar, kasbiy leksika, tibbiy ta’lim.

KIRISH

Zamonaviy tibbiy ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish ularning klinik tushunchalarni to‘g‘ri anglash, ilmiy adabiyotlar bilan ishlash hamda tibbiy axborotni aniq ifodalash qobiliyatlari bilan bevosita bog‘liq. Ushbu jarayonda lotin tili va tibbiy terminologiya fani muhim o‘rin egallaydi. Chunki anatomiya, patologiya, farmakologiya va klinik fanlarda qo‘llaniladigan ko‘plab atamalar lotin hamda qadimgi yunon tillarining leksik va so‘z yasovchi birliklariga asoslanadi.Tibbiy terminlarni o‘zlashtirish jarayonida talabalar murakkab grammatik shakllar, ko‘p tarkibli atamalar va ularning semantik munosabatlarini aniqlashda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Faqat tayyor terminlarni yodlashga asoslangan o‘qitish usuli har doim ham ularning mazmunini chuqur tushunish va yangi klinik atamalarni mustaqil talqin qilish imkonini bermaydi.Shu sababli lotin tilini o‘qitishda an’anaviy grammatik mashqlarni morfemik tahlil, kontekstual ta’lim, interaktiv topshiriqlar va metakognitiv strategiyalar bilan integratsiyalash dolzarb metodik vazifalardan biri hisoblanadi.Metakognitiv yondashuv talabaning nafaqat bilim egallashiga, balki o‘zining qanday o‘rganayotganini anglashiga, mos o‘quv strategiyasini tanlashiga va o‘zlashtirish natijalarini mustaqil baholashiga yo‘naltirilganligi bilan ahamiyatlidir.

Tadqiqotning maqsadi — lotin tili va tibbiy terminologiyani o‘qitishda klinik-terminologik kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik metodlarni nazariy jihatdan tahlil qilish hamda metakognitiv yondashuvni o‘quv jarayoniga integratsiyalashning metodik imkoniyatlarini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mazkur ish nazariy-metodik tahlil xarakteriga ega bo‘lib, tibbiy terminologiyani o‘qitish, faol ta’lim, bilimlarni mustahkamlash va metakognitiv o‘qitish strategiyalariga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o‘rganishga asoslangan.Tadqiqotda qiyosiy tahlil, ilmiy umumlashtirish, lingvistik tahlil va pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Klinik terminlarning strukturaviy xususiyatlarini o‘rganishda morfemik va semantik tahlil usullari, o‘quv faoliyatini tashkil etishda esa muammoli ta’lim, kontekstual mashqlar, reflektiv topshiriqlar hamda o‘z-o‘zini baholash strategiyalari metodik jihatdan ko‘rib chiqildi.Metakognitiv yondashuvning ta’limiy imkoniyatlarini tahlil qilishda o‘quv faoliyatini rejalashtirish, bajarish jarayonini nazorat qilish va natijalarni baholashdan iborat uch bosqichli model asos qilib olindi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Klinik terminologiya kasalliklar, patologik jarayonlar, diagnostika va davolash usullarini ifodalovchi maxsus leksik birliklar tizimidan iborat. Ushbu birliklarning tuzilishini anglash talabaga ilgari uchramagan tibbiy atamalar mazmunini mustaqil aniqlash imkonini beradi.Masalan, cardiomyopathia atamasi cardio- (yurak), myo- (mushak) va -pathia (kasallik) qismlaridan tashkil topgan bo‘lib, yurak mushagi kasalligini anglatadi. Xuddi shuningdek, nephro-, hepato-, gastro- va haemato- komponentlari mos ravishda buyrak, jigar, oshqozon va qon bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalaydi.Lotin tili grammatikasini o‘zlashtirishda otlarning turlanishi, sifatlarning ot bilan moslashuvi hamda kelishik munosabatlarini tushunish muhim hisoblanadi. Jumladan, fractura mandibulae — pastki jag‘ suyagi sinishi, tumor cerebri — bosh miya o‘smasi, inflammatio pulmonis — o‘pkaning yallig‘lanishi kabi birikmalarda qaratqich kelishigining semantik vazifasi namoyon bo‘ladi.

Morfemik tahlil klinik atamalar tarkibidagi terminologik elementlarning ma’nosini aniqlash, ular o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishlarni tushunish va yangi terminlarni izohlashga xizmat qiladi.Quyidagi jadvalda ayrim klinik terminlarning tarkibiy tuzilishi keltirilgan.

Klinik termin	**Tarkibiy elementlari**	**Ma’nosi**
Bronchopneumonia	broncho- + pneumon- + -ia	Bronxlar va o‘pka to‘qimasining yallig‘lanishi
Hepatomegalia	hepato- + -megalia	Jigarning kattalashishi
Nephropathia	nephro- + -pathia	Buyrak kasalligi
Cardiomyopathia	cardio- + myo- + -pathia	Yurak mushagi kasalligi

Mazkur terminlarni tizimli tahlil qilish talabalar tomonidan klinik leksikaning ichki tuzilishini anglashga yordam beradi. Bunda terminlarni alohida yodlashdan ko‘ra, ularni ma’noli qismlarga ajratish va qayta birlashtirish orqali o‘rganishga ustuvor ahamiyat beriladi.

Metakognitiv yondashuv talabalarning o‘z tafakkur jarayonlarini anglash va boshqarishga qaratilgan ta’lim strategiyasi hisoblanadi. Ushbu yondashuv lotin tili va klinik terminologiya mashg‘ulotlarida uch asosiy bosqich orqali amalga oshirilishi mumkin.Birinchi bosqich — rejalashtirish. Talaba terminologik topshiriqni bajarishdan avval uning maqsadini aniqlaydi, atama tarkibidagi tanish va noma’lum elementlarni ajratadi hamda vazifani bajarish strategiyasini belgilaydi. Masalan, hepatomegalia atamasini o‘rganishda dastlab hepato- va -megalia komponentlarining ma’nosini aniqlash rejalashtiriladi.Ikkinchi bosqich — metakognitiv monitoring. Talaba terminning grammatik tuzilishi va semantik mazmunini tahlil qilish jarayonida o‘z tushunchalarining to‘g‘riligini tekshiradi, xatolarini aniqlaydi va zarur hollarda tanlangan yondashuvni o‘zgartiradi. Bunda “Men ushbu terminning barcha tarkibiy qismlarini to‘g‘ri aniqladimmi?” yoki “Atamaning klinik ma’nosini izohlash uchun yana qanday bilim kerak?” kabi savollar qo‘llaniladi.Uchinchi bosqich — reflektiv baholash. Topshiriq yakunida talaba o‘z natijasini tahlil qiladi, o‘zlashtirishda yuzaga kelgan qiyinchiliklarni aniqlaydi va keyingi o‘quv faoliyatini takomillashtirish

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yo‘llarini belgilaydi.Mazkur uch bosqichli yondashuvni terminologik mashqlarga kiritish orqali talabalarni tayyor javoblarni eslab qolishdan mustaqil lingvistik fikrlashga yo‘naltirish mumkin.

Klinik terminologiyani o‘qitishda interaktiv mashqlar, kichik guruhlarda ishlash, terminologik viktorinalar, muammoli vaziyatlar va atama yasash topshiriqlaridan foydalanish talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.Masalan, talabalarga nephro-, cardio-, hepato-, -itis, -pathia va -megalia elementlari taqdim etilib, ulardan klinik jihatdan mazmunli terminlar tuzish, ularning ma’nosini tushuntirish va hosil qilingan atamalarni kasbiy kontekstda qo‘llash talab etiladi.Kontekstual ta’lim doirasida pneumonia lobaris pulmonis sinistri kabi klinik birikmalarni grammatik va semantik tahlil qilish ham foydalidir. Bunday topshiriqlar til bilimlarini klinik fanlar bilan bog‘lash imkonini beradi. Elektron lug‘atlar, anatomik tasvirlar, multimedia taqdimotlari va interaktiv testlar terminologik materialni turli shakllarda o‘zlashtirishga yordam beradi. Ayniqsa, raqamli topshiriqlarni metakognitiv savollar va o‘z-o‘zini baholash mezonlari bilan birlashtirish mustaqil o‘quv faoliyatini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Metakognitiv topshiriqlarning metodik modeli.Lotin tili mashg‘ulotlarida metakognitiv yondashuvni joriy etish uchun quyidagi metodik ketma-ketlik taklif etiladi:

1. Talaba klinik terminni o‘rganishdan oldin o‘zining mavjud bilimlarini faollashtiradi va vazifaning maqsadini belgilaydi.
2. Atamani morfemik va grammatik qismlarga ajratib, ularning ma’nosini izohlaydi.
3. Tahlil jarayonida tanlangan strategiyaning samaradorligini kuzatadi va xatolarni tuzatadi.
4. Termin mazmunini kasbiy vaziyat yoki klinik misol bilan bog‘laydi.
5. Yakuniy refleksiya orqali o‘z bilimini baholab, keyingi o‘rganish uchun individual maqsadlarni belgilaydi.

Ushbu modelning metodik afzalligi grammatik va terminologik mashqlarni talabaning ongli o‘quv faoliyati bilan bog‘lashidadir. Bunda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki talabaning mustaqil fikrlashi va o‘z-o‘zini nazorat qilishiga yo‘naltiruvchi pedagog sifatida ishtirok etadi.Nazariy tahlilga ko‘ra, metakognitiv strategiyalar, morfemik tahlil va faol ta’lim usullarini birgalikda qo‘llash klinik terminologiyani o‘rganishning yaxlit metodik asosini shakllantirishi mumkin. Biroq ushbu modelning samaradorligini aniqlash uchun pedagogik tajriba-sinov ishlari va miqdoriy baholash talab etiladi.

XULOSA.

Lotin tili va tibbiy terminologiyani o‘qitishda klinik-terminologik kompetensiyani rivojlantirish grammatik bilim, morfemik tahlil, semantik talqin hamda kasbiy yo‘naltirilgan mashqlarni o‘zaro integratsiyalashni talab qiladi. An’anaviy tarjima va grammatik mashqlar terminologik bilimlarning muhim asosini tashkil etsa, metakognitiv yondashuv talabaning ushbu bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishi va mustaqil boshqarishiga yordam berishi mumkin.O‘quv faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va reflektiv baholashga asoslangan topshiriqlar terminlarni mexanik yodlashdan ularning mazmunini tahliliy anglashga o‘tishni qo‘llab-quvvatlaydi. Interaktiv metodlar va raqamli ta’lim vositalari bilan uyg‘unlashtirilgan metakognitiv strategiyalar bo‘lajak tibbiyot mutaxassislarining terminologik tafakkuri, mustaqil ta’lim ko‘nikmalari hamda kasbiy kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirish uchun istiqbolli metodik yo‘nalish hisoblanadi.Kelgusida mazkur yondashuv samaradorligini pedagogik tajriba-sinov asosida baholash va klinik-terminologik kompetensiyaning o‘sish dinamikasini aniqlash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chabner, D. E. (2020). The Language of Medicine (12th ed.). Elsevier.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223–231. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x
3. Karpicke, J. D., & Roediger, H. L. (2008). The critical importance of retrieval for learning. Science, 319(5865), 966–968. https://doi.org/10.1126/science.1152408
4. Burhonova, G. (2024). Addressing students' lack of Latin knowledge in medical terminology. International Journal of Research and Innovation in Social Science. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2024.8110160
5. Eshquvatova, G. B., & Sayfullayeva, L. S. (2025). Teaching medical terminology in English to medical students. International Journal of Pedagogics, 5(6), 190–192. https://doi.org/10.37547/ijp/Volume05Issue06-52
6. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive–developmental inquiry. American Psychologist, 34(10), 906–911. https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.